

Marija Selak

Ljudska priroda i nova epoha

Naklada Breza, Zagreb, 2013., 263 str.

U okviru impresivna izdavačkog i prevodilačkog pothvata objedinjenja u Biblioteci Phos, u izdanju Naklade Breza, posljednja je objavljena knjiga domaće autorice Marije Selak pod naslovom *Ljudska priroda i nova epoha*. Već na samom početku treba pohvaliti uredništvo za vrlo korisne bilješke na kraju knjige: onu o knjizi i onu o autorici. Kod ovakvih je izdanja domaćih autora to posebno korisno čitatelju jer daje kontekst i dodanu vrijednost u smislu razumijevanja okvira i nastanka djela. Knjiga je inače nastala na osnovi istoimene doktorske disertacije, no dodatno je dopunjena i proširena novim poglavljima.

Kao što je već i naslovom naznačeno, knjiga je podijeljena u dva glavna dijela: onaj o ljudskoj prirodi i onaj o novoj epohi. Oba su dijela podijeljena na tri poglavlja koja su dalje raščlanjena na potpoglavlja, čime je knjiga znatno dobila na preglednosti i jasnoći. U uvodu indikativna naslova „Prijelom epoha ili ‘prelamanje’ ljudske prirode“ autorica uvodi čitatelja u problematiku raspravljajući o mogućnosti „prijeloma“ u ljudskoj prirodi, odnosno čovjekove mogućnosti da vlastitim intervencijama utječe i mijenja vlastitu prirodu. Jasno se pokazuje da upravo mogućnost mijenjanja ljudske prirode koju je donijelo novo doba tehnološko-znanstvenog razvitka otvara pitanje prijelomnosti suvremene svjetske povijesne situacije, koja može rezultirati ili zasnivanjem nove epohe ili pak objavljivanjem kraja ljudske povijesti.

U prvome dijelu, pod naslovom „Ljudska priroda“, autorica u prvom poglavlju daje sažet i jasan povijesni pregled ideje ljudske prirode i njene artikulacije u filozofskoj antropologiji.

U poglavlju koje slijedi detaljnije prikazuje ideju, odnosno interpretaciju čovjeka kao manjkavog bića. Nakon povijesnog pregleda te interpretacije, od Johanna Gottfrieda von Herdera preko Arnolda Gehlena do Ericha Fromma, autorica temeljnu problematiku otvara promišljanjem moderne tehnike kao pokušaja kompenzacije te čovjekove biološke manjkavosti. U ovom dijelu pretežno se osvrće

na radove Arnolda Gehlena, Nikolaja Aleksandroviča Berdjajeva i Martina Heideggera.

Sva su ova imena i povijesne artikulacije skladna priprema za posljednje poglavlje prvog dijela u kojemu autorica preispituje suvremene pokušaje samoprekoračenja čovjeka u biološkom smislu. Kao preduvjet takva istraživanja, Selak najprije analizira tehnološko-znanstvene pretpostavke biomedicinskog poboljšanja čovjeka te upravo u tom tehnološko-znanstvenom razvoju pronalazi ključne uzroke potencijalnih problema po ljudsku prirodu i opravdano strahuje od posljedica tog razvoja. Taj strah i bojazan svoje utemeljenje dobivaju u autoričinu pedantnu prikazu mogućih intervencija: na kognitivno poboljšanje, poboljšanje raspoloženja, fizičko poboljšanje i produženje životnog vijeka. Treba istaknuti da konzultiranjem relevantnih autora Selak nepristrano predstavlja prednosti takvih poboljšanja, ali ih s druge strane i kritički sagledava ukazujući na potencijalne opasnosti. Te su opasnosti najeklatantnije, i po Selak najozbiljnije, upravo u pogledu mogućnosti moralnog poboljšanja, kojemu je posvećeno zasebno potpoglavlje. Nakon ukazivanja na nejasnoće oko toga što bi uopće značilo moralno se poboljšati (biomedicinskim intervencijama), Selak se pita kako i zašto bismo se uopće moralno poboljšavali. Ukazuje također na debatu među pobornicima biomedicinskog poboljšanja, gdje su čak i brojni zagovaratelji kognitivnog poboljšanja i dalje protiv moralnog poboljšanja, što je indikativno u smislu bojazni od opasnosti i posljedica koje takvo „poboljšanje“ nosi. Ideja moralnog poboljšanja na samom kraju na najbolji način pokazuje „srž, a time i kontradikcije, cjelokupnog tehnološko-znanstvenog pokušaja nadilaženja ljudskih ograničenja“ te je najtransparentniji primjer u raspravi između biokonzervativaca, protivnika biopoboljšanja čovjeka, i zagovornika takva poboljšanja. Na strani zagovornika poboljšanja najprepoznatljiviji je pokušaj teorijskog utemeljenja nužnosti biomedicinske intervencije u ljudsku prirodu onaj koji se krije u imenu transhumanističkog pokreta, koji Selak iscrpno predstavlja, temeljito analizira i u sklopu rasprave s biokonzervativizmom kritički sagledava. Na samom kraju ovog dijela autorica dodaje dva ekskurs: prvi se odnosi na jedan novi teorijsko-praktični pothvat nadilaženja kartezijanskog dualizma kroz koncepte metahumanizam i metatijelo, a drugi odnosa između transhumanizma i feminizma. U zaključnom potpoglavlju, naslovljenu „Metafizičke pretpostavke ideje biomedicinskog ‘poboljšanja’ čovjeka“, Selak kritički sagledava prihvaćanje ideje biomedicinskog poboljšanja, razotkrivajući razorne posljedice po ljudsku prirodu ako se ono dogodi.

Upravo ideja biomedicinskog poboljšanja čovjeka i posljedično mijenjanje njegove prirode otvorilo je pitanje nove svjetske povijesne situacije. Drugi dio knjige, naslovljen „Nova epoha“, upravo se bavi pitanjem prelamanja epoha. Autorica ponovno, slično kao u prvome dijelu, čitatelja priprema instruktivnim povijesnim

pregledom filozofijskopovijesnih domišljanja, da bi kasnije krenula na razmatranje pojma epohe, odnosno epoha i njihovih mijena, gdje pokazuje kako je za zasnivanje epohe upravo ključan dominantan tip znanja. Na temelju tih promišljanja Selak dalje analizira duhovnu situaciju vremena i ukazuje na znakove dolaska nove epohe.

U drugom poglavlju autorica propituje pojam svijeta i njegovu relevantnost za razumijevanje, identificiranje i opće zasnivanje nove epohe. Nakon kratke povijesne rekonstrukcije pojma svijeta, Selak preko augsburško-zagrebačkih filozofskih razgovora, skupine nekoliko značajnih simpozija koji su se odvijali u Zagrebu i Augsburgu te čiji su rezultati objavljeni i u brojnim člancima, razmatra pojam svijeta. Posebno mjesto i ulogu u tom razmatranju autorica daje predstavljanju pojma svijeta u filozofiji Milana Kangrge te Karla Löwitha. Zasebno potpoglavlje autorica je posvetila istraživanju važnosti pojma svijeta za metodologiju nove znanosti, pri čemu novu znanost baziranu na drugoj paradigmi znanja pronalazi u bioetici. Ovaj će dio posebno biti zanimljiv i koristan svima koji se bave bioetikom, a napose onima koji na tragu integrativne bioetike zastupaju jednu posve novu, distinktivnu platformu za razvoj, stjecanje i sagledavanje znanja i znanosti. Naime, iako tek u ocrtu, Selak nudi model integrativnog bioetičkog građenja svijeta kao moguću metodologiju nove znanosti, a to znači znanosti nove epohe.

Posljednje poglavlje drugog dijela predstavlja kulminaciju knjige. U kontekstu dosadašnjih razmatranja autorica – krećući se od Jaspersova pojma „pobudne prognoze“ te Berdjajevljeva „novog srednjovjekovlja“ – umješno gradi naputke za pokretanje prema naprijed, često za oslonac uzimajući misao Romana Guardinija kao potporu. Nakon pregleda transhumanističkih scenarija budućnosti i mogućnosti jednog posthumanog doba, Selak se ipak odmiče od ideje posthumanog doba, uvjeren da „osvještavanje sadašnje situacije određuje smjer budućeg kretanja“ pa time i „razloga za strah ima koliko i razloga za nadu“ (str. 238).

Kruna svih napora svakako je „Zaključak“, u kojemu autorica nakon kratka sumiranja krajnjih posljedica tehnološko-znanstvenog napretka i bojazni kojima su brojni mislioci reagirali ocrtavajući karakteristike doba koje nastupa upravo u bioetici traži nadu za jednom novom znanošću, koja će preko nove paradigme orijentacijskoga znanja te posebnim bioetičkim senzibilitetom možda otvoriti pogled na budućnost u kojemu „se čovjek i svijet otkrivaju u supostojanju“ (str. 240).

Treba istaknuti da je popis korištene literature pri kraju knjige impresivan, s čak 296 navedenih referenci, a knjiga je u tehničkom smislu opremljena dodatnim sažecima na hrvatskom i engleskom jeziku.

Iako se možda publika neće složiti sa svim tezama, neupitno je nekoliko činjenica koje ovo izdanje čine vrijednim poštovanja svakoga tko ga uzme u ruke.

Prvo, u vremenu kad se rasprava o filozofskoj antropologiji čini anakronom ili čak izlišnom, Selak pokazuje kolika je to zabluda i svojim radom opravdava temeljnu hipotezu da upravo filozofska antropologija možda nikad nije bila potrebna negoli u ovom trenutku, kad se mišljenje o ljudskoj prirodi posve zagubilo u zamkama suvremene tehnoznanosti i njene moći manipulacije i utjecaja (promjene/izmjene) nad tom istom ljudskom prirodom.

Drugo, dok je s jedne strane prisutna ozbiljna i pedantna filozofska argumentacija sa snažnim teorijskim opravdanjem osnovnih ideja, autorica čitavo vrijeme to čini ukorak s najsuvremenijim znanstvenim rezultatima, konzultirajući ih, što se posebice odnosi na domenu biomedicine i biotehnologije. To daje knjizi veću informativnost, a samom sadržaju dodatnu uvjerljivost, koja počiva na širokoj erudiciji autorice, koja se istom smjelošću koristi filozofskim uvidima kao i plodovima suvremene tehnoznanosti.

Treće, i možda najvažnije, knjiga detektira krucijalne opasnosti po ljudsku prirodu u trenutnoj svjetskoj povijesnoj situaciji, odnosno na međuovisnosti pojmova nove epohe i (zadržavanja) ljudske prirode gradi njihovu međuovisnost u određenju, odnosno međusobnu razumljivost. Naime, prijelomnost epoha očituje se upravo u tome što je došlo do ugrožavanja onoga ljudskoga, a ljudska je priroda kao nikada dosad došla pod lupu upravo samim tim ugrožavanjem, ugrožavanjem koje je „problem“ određenja ljudske prirode i dovelo u prvi plan.

Zaključno, a usko vezano uz prethodno, treba istaknuti, napose zato što to možda širem čitateljstvu neće biti najočitiije, da je knjiga posebno relevantna za bioetiku. Naime upravo su ovakvi radovi, ponajprije u metodološkom i konceptualnom smislu, neophodni za razjašnjavanje suvremene situacije, za razumijevanje „nove epohe“, u kojoj bioetika jedina može pružiti nekakvu orijentaciju i jasan put. To je ovom knjigom postalo još razvidnije.

Igor Eterović